



NATURAL-SCIENTIFIC TEACHINGS OF ABU RAYHON BERUNI IN THE INTERPRETATION OF IBRAGIM MUMINOV: VALUES AND CULTURAL DIALOGUE

Bekhzad Shukhratovich Yadgarov

Advisor on Educational Affairs

Alfraganus University

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Abu Rayhan al-Biruni; Ibragim Muminov; epistemology; observation; experience; ethics; values; India; intercultural dialogue.

Received: 17.04.26

Accepted: 18.04.26

Published: 19.04.26

Abstract: This paper offers a systematic analysis of Academician Ibragim Muminov's interpretation of Abu Rayhan al-Biruni's intellectual heritage. It examines Biruni's natural-scientific doctrines and epistemological method (observation, experience, comparison, and logical generalization), as well as his ethical and socio-philosophical views. Drawing on Muminov's work "The Great Encyclopedist from Khorezm," the study highlights Biruni's principles of scientific objectivity, his reflections on the relationship between "report" and "seeing," the need to observe phenomena from different angles, and the role of language and intercultural exchange in knowledge production. The findings demonstrate the methodological relevance of these ideas for contemporary philosophy of science and education.

IBROHIM MO'MINOV TALQINIDA ABU RAYHON BERUNIYNING TABIIY-ILMIY TA'LIMOTLARI: QADRIYATLAR VA MADANIY MULOQOT

Bexzad Shuxratovich Yadgarov

Alfraganus universiteti ta'lim tarbiya

ishlari bo'yicha maslahatchi

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Abu Rayhon Beruniy; Ibrohim Mo'minov; bilish metodi; kuzatish; tajriba; axloq; qadriyat; "Hindiston"; madaniy

Annotatsiya: Mazkur maqolada akademik Ibrohim Mo'minovning Abu Rayhon Beruniy merosini talqin etishdagi yondashuvi, xususan

muloqot; ilmiy xolislik.

Beruniyning bilish metodi (kuzatish, tajriba, qiyos va mantiqiy umumlashtirish), fan tarixchisi sifatidagi mavqei hamda inson va jamiyat haqidagi axloqiy-falsafiy qarashlari tizimli tahlil qilinadi. Tadqiqotda Mo‘minovning “Xorazmlik buyuk ensiklopedist olim” risolasida keltirilgan tarixiy-biografik faktlar, metodik xulosalar va matn ichidagi iqtiboslar asosida Beruniy tafakkurining ilmiy xolislikka tayangan tamoyillari ochib beriladi. Natijalarda Beruniyning “xabar” va “ko‘rish” munosabati, voqelikni turli rakursda kuzatish zarurati, til va madaniyatlararo aloqalar haqidagi mulohazalari zamonaviy fan metodologiyasi va falsafa ta’limi nuqtayi nazaridan baholanadi.

ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНЫЕ УЧЕНИЯ АБУ РАЙХАНА БЕРУНИ В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ИБРОХИМА МУМИНОВА: ЦЕННОСТИ И КУЛЬТУРНЫЙ ДИАЛОГ

Бехзад Шухратович Ядгаров

Советник по учебно-воспитательной работе

Университет Алфраганус

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Абу Райхан Беруни; Ибрагим Муминав; метод познания; наблюдение; опыт; этика; ценности; «Индия»; межкультурный диалог.

Аннотация: В статье проводится системный анализ подхода академика Ибрагима Муминава к интерпретации наследия Абу Райхана Беруни. Рассматриваются естественнонаучные учения Беруни, его метод познания (наблюдение, опыт, сравнение и логическое обобщение), а также этико-философские взгляды на человека и общество. На основе материалов работы Муминава «Великий энциклопедист из Хорезма» раскрываются принципы научной объективности Беруни, его рассуждения о соотношении «сообщения» и «видения», о необходимости наблюдения явлений под разными ракурсами и о культурно-языковых аспектах научного познания. Делается вывод о методологической ценности этих идей для современной философии науки и образования.

Kirish. Sharq uyg‘onish davri ilmiy va falsafiy tafakkuri insoniyat sivilizatsiyasi taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi. Markaziy Osiyoda yetishib chiqqan qomusiy allomalar,

jumlardan Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Firdavsiy kabi zotlar ilm-fan tarixini yangi bosqichga olib chiqqan. Ana shu muhitda Abu Rayhon Beruniy (973–1048) ilmiy bilishning ko‘p qirrali metodologiyasini yaratib, tabiiy fanlar, tarix, geografiya, astronomiya, tilshunoslik va falsafa kesishmasida ilmiy-ijtimoiy g‘oyalarni shakllantirdi [2; 3].

Beruniy merosini o‘rganishning dolzarbligi bir necha omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, Beruniy ilmiy bilishda kuzatish va tajribaga tayanish, xulosani dalil bilan mustahkamlash, subyektiv munosabat va taqlidiy yondashuvdan chekinish kabi tamoyillarni ilgari suradi. Ikkinchidan, u madaniyatlararo muloqot (hind, yunon, arab, fors) tajribasiga asoslanib, turli xalqlar urf-odatlarini va dunyoqarashini xolis tasvirlashga intiladi; bu esa bugungi antropologiya, madaniyatshunoslik va fan tarixida ham muhim metodik namunadir [3]. Uchinchidan, Beruniy inson va jamiyat haqidagi axloqiy qarashlari orqali gumanizm, adolat, rostg‘oylik va ilmga ehtirom g‘oyalarni yuksak qadriyat sifatida mustahkamlaydi.

O‘zbek ilmiy muhitida Beruniy merosini falsafiy-metodologik jihatdan tahlil qilgan olimlardan biri akademik Ibrohim Mo‘minovdir. Uning “Xorazmlik buyuk ensiklopedist olim” risolasi Beruniyning yashagan davri, biografik yo‘li, ilmiy maktablari, bilish metodidagi yangiliklar va fan tarixchisi sifatidagi mavqeini yoritishga qaratilgan bo‘lib, Beruniyshunoslikning metodik tayanch manbalaridan hisoblanadi [1].

Muammo shundaki, Beruniy merosini talqin etishda ba‘zan u faqat tabiiy fanlar olimi sifatida tasvirlanib, uning epistemologik (bilish nazariyasi) va axloqiy-falsafiy qarashlari ikkinchi planga surib qo‘yiladi. Holbuki, aynan bilish metodiga oid mulohazalar va ilmiy xolislik tamoyillari Beruniy tafakkurining “yadro” qismidir. Shu sababli, Mo‘minov talqinini tizimli tahlil qilish orqali Beruniyning tabiiy-ilmiy ta’limotlarini falsafiy kontekstda yoritish mazkur maqolaning asosiy maqsadidir.

Maqolaning maqsadi - Ibrohim Mo‘minov talqinida Beruniyning bilish metodi, axloqiy qadriyatlar tizimi va madaniyatlararo muloqotga doir qarashlarini IMRAD tuzilmasida ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Vazifalar: (1) Beruniy yashagan davr va ilmiy muhitning Mo‘minov tomonidan berilgan tasvirini umumlashtirish; (2) bilish metodiga oid asosiy g‘oyalarni (kuzatish, qiyos, dalillash) ajratib ko‘rsatish; (3) inson va jamiyat haqidagi axloqiy qarashlarni tizimlashtirish; (4) “Hindiston” asari va “xabar—ko‘rish” munosabatiga oid mulohazalarning metodologik ahamiyatini baholash; (5) natijalarni zamonaviy fan metodologiyasi nuqtayi nazaridan muhokama qilish.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot sifat jihatidan tahliliy (qualitative) yo‘nalishda olib borildi. Metodologik asosni tarixiy-tahliliy yondashuv, manbashunoslik tahlili, qiyosiy-falsafiy tahlil va mantiqiy tizimlashtirish usullari tashkil etadi. Tarixiy-tahliliy yondashuv Beruniyning

ilmiy faoliyatini u yashagan davr (Xorazm, Ray, Gurgon, G'azna) ijtimoiy-siyosiy sharoiti bilan bog'lab tahlil qilish imkonini beradi.

Manbashunoslik tahlilida Ibrohim Mo'minovning "Xorazmlik buyuk ensiklopedist olim" risolasi asosiy matn sifatida olinib, undagi biografik faktlar va metodik xulosalar ajratib olindi [1]. Bundan tashqari, Beruniyning "Hindiston" asari va tanlangan asarlar to'plamlaridagi iqtiboslar (xabar va ko'rish munosabati, kuzatish, til va tarjima masalalari) kontent-tahlil usulida o'rganildi [3; 4].

Qiyosiy-falsafiy tahlilda Beruniyning ilmiy metodiga oid g'oyalarini Sharq mutafakkirlarining umumiy ilmiy an'analari bilan, xususan al-Xorazmiy va al-Farg'oniy ishlari bilan tarixiy uzviylikda ko'rib chiqish yondashuvi qo'llandi [1; 5]. Shuningdek, berilgan badiiy-falsafiy misol - Alisher Navoiy "Ko'rlar va fil" hikoyati - metodologik metafora sifatida talqin qilindi [6].

Maqolada atamalar birxillashtirildi: "bilish metodi" deganda kuzatish, tajriba, qiyos, dalillash va mantiqiy umumlashtirishga tayangan ilmiy faoliyat tushunildi; "ilmiy xolislik" esa voqelikni "chetdan turib" kuzatish, subyektiv xulosa va ideologik cheklovlardan ehtiyot bo'lish tamoyili sifatida izohlandi.

Muhokama va natijalar. Beruniy yashagan davr va ilmiy muhitning Mo'minov talqinidagi tasviri. Mo'minov risolasida Beruniy yashagan davrning ilmiy manzarasi keng tasvirlanadi. U Beruniyning "qomusiy alloma" sifatida ko'rsatish bilan birga, uning ilmiy shakllanishi muhitini ham aniq tarixiy shaxslar va ilmiy an'analardan bog'laydi. Mo'minov Beruniy davri haqida fikr yuritarkan, Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Nasr Mansur ibn Ali ibn Iroq (Beruniyning ustoz), Abu Ali ibn Sino, Firdavsiy kabi allomalarning ilm-fan rivojiga qo'shgan hissalarini qisqacha, biroq ishonchli tarixiy ma'lumotlar asosida bayon etadi [1].

Biografik faktlar ham metodik maqsadga xizmat qiladi: Beruniyning 973-yil 4-sentabrda Kot atrofida tug'ilishi, erta yetim qolishi, ibn Iroq tarbiyasida bo'lishi, siyosiy vaziyat sababli Xorazmni tark etishi, 995–1004-yillarda Ray va keyinchalik Gurgonda yashashi, Ma'mun saroyidagi ilmiy muhit, keyin Mahmud G'aznaviy davrida G'aznaga borishi kabi tafsilotlar Beruniyning turli ilmiy maktablar va madaniy muhitlar bilan aloqasini ko'rsatadi [1]. Natijada, Beruniy tafakkuri "mahalliy" doiradan chiqib, transmadaniy ilmiy tajribaga tayangan holda shakllangan degan xulosa mustahkamlanadi.

Bilish metodining asosiy tamoyillari: kuzatish, tajriba va xotira

Mo'minovning ta'kidlashicha, Beruniy al-Farg'oniy va al-Xorazmiy tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy bilish metodini rivojlantirgan va uni yanada chuqurlashtirgan. Beruniy bilish jarayonida kuzatishning ko'pligini asosiy shartlardan biri deb biladi: "kuzatishning ko'pligi

ko‘rilgan narsani eslab qolish qobiliyatini yaratadi” degan xulosa Beruniy metodologiyasining empirik poydevorini ifodalaydi [1]. Bu g‘oya fan tarmoqlarida (astronomiya, geodeziya, mineralogiya) ham, ijtimoiy hayotda ham xotira va tajriba bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Mo‘minov Beruniyning bilimni “ichki mulk” sifatida mustahkamlash haqidagi fikrini ham keltiradi: “Biliming shunday bo‘lishi kerakki, u yalang‘ochligingda ham o‘zingda qolsin, uni hammomdagi ho‘llik ham buzolmasin” [1]. Ushbu hikmat bilimning tashqi vositalarga (kitob, daftar) qaram bo‘lmay, inson tafakkuriga singdirilishi lozimligini uqtiradi. Bu yerda Beruniy ilmiy bilishning pedagogik-psixologik jihatini ham ko‘rsatadi: bilim faqat yig‘ilish emas, balki ichki qobiliyatga aylanish jarayonidir.

Mo‘minov matnida keltirilgan rivoyat (Abu Hamid G‘azzoliy haqidagi hikoya) ham ayni metodik xulosaga xizmat qiladi: bilimni faqat “quloq bilan eshitish” emas, “qalb bilan eshitib, yurakka jo qilish” zarurligi ta’kidlanadi [1]. Bu rivoyat Beruniy hikmati bilan birgalikda ilmiy bilishning amaliy, mustaqil va barqaror xarakterini ochadi.

“Xabar” va “ko‘rish” munosabati: ilmiy xolislik va dalillash madaniyati

Beruniy “xabar” (rivoyat, tarixiy ma’lumot)ni tekshirishda o‘ziga xos metod tanlaydi: har bir voqea-hodisani kichik bo‘laklarga ajratib, detallarni o‘rganish orqali umumiy to‘xtamga keladi. Mo‘minov buni Beruniyning “hodisa va voqealarga qarashida noto‘g‘ri yo‘lga tushib qolishdan ehtiyotkor bo‘lishi” bilan izohlaydi [1]. Bu yondashuv zamonaviy ilmiy metodologiyadagi verifikatsiya (tekshiruv), falsifikatsiya (rad etish imkoniyati) va triangulyatsiya (bir nechta manbani qiyoslash) tamoyillariga yaqin turadi.

Beruniy o‘tmish xalqlar haqida ma’lumot olishda faqat aqliy dalil yoki ko‘rgan narsaga qiyos bilan cheklanib bo‘lmashligini yozadi: bunday ma’lumotlar “kitob ahli” va turli din arboblari e’tiqodi, tushunchalari bilan uzviy bog‘liq bo‘ladi [3]. Bu yerda Beruniy manbani tushunish uchun kontekst (madaniy, diniy, til)ni hisobga olish zarurligini uqtiradi - ya’ni manbani o‘z muhitida talqin qilish tamoyili.

Mo‘minov Beruniyning voqelikni real idrok etish uchun “jarayondan uzoqlashish, narsalarni chetdan turib kuzatish” lozimligini ta’kidlaydi [1]. Mazkur fikr ilmiy xolislikning amaliy mexanizmi sifatida talqin qilinadi: obyektдан masofa olish, turli rakursda kuzatish, shoshma-shosharlik bilan xulosa chiqarmaslik. Beruniy “xabar ko‘z bilan ko‘rgandek bo‘lmaydi” degan g‘oyani sharhlab, ko‘rishning vaqt va makon cheklovi, xabarda esa (agar yolg‘on qo‘shilmasa) ma’lum ustunlik bo‘lishi mumkinligini aytadi [3]. Bu yondashuv “guvohlik” va “hujjat” munosabatida dalil turlarini ajratishga yordam beradi.

Axloqiy qadriyatlar tizimi: inson, tafakkur va ijtimoiy hamkorlik

Beruniy uchun inson eng asosiy qadriyatlardan biri, tafakkur esa uni boshqa mavjudotlardan ajratib turuvchi ma'naviy omildir. Bu g'oya Mo'minov tomonidan falsafiy asoslangan holda beriladi va zamonaviy gumanistik tafakkur bilan uyg'unlashadi [1]. Beruniy axloqiy qadriyatlarni "yaxshi" va "yomon" xulqlarga ajratadi: rostgo'ylik, odillik, oqillik, mardlik, botirlik, muruvvatlilik - ijobiy fazilatlar; yolg'onchilik, zolimlik, qalloblik, o'g'rilik, hiylagarlik, nomardlik - salbiy illatlar sifatida tasniflanadi [1].

Beruniy insonning yer yuzini obod etishi va boshqarishi uchun aql-zakovat kuchi berilganini ta'kidlaydi [1]. Bu fikr insonning tabiat va jamiyat oldidagi mas'uliyatini anglatadi. Mo'minov talqinida bu g'oya Beruniyning "faol gumanizm"iga ishora qiladi: inson faqat biloqil emas, balki yaratuvchi, obod qiluvchi subyektdir.

Beruniyning "Hindiston" asarida hindlar turmushi tahlil qilinarkan ekan, urf-odat, an'ana, marosimlarning turli-tumanligi va ularning ijtimoiy ahamiyati ta'kidlanadi [3]. Beruniy jamoa va tilning vujudga kelishini odamlarning birlashishga bo'lgan ehtiyoji bilan izohlaydi. Hunar, savdo-sotiq, mamlakatlararo madaniy aloqalarni kuchaytirish, ilm-fanni rivojlantirish va uning ahamiyatini oshirish g'oyalari Beruniy dunyoqarashining ijtimoiy-falsafiy qirrasini ifodalaydi [1; 3].

Mo'minov matnida qo'shnichilik, qarindosh-urug'chilik munosabatlarida mehr-oqibat, yiqilganga yordam qo'lini cho'zish, qiyin vaziyatda hashar yo'li bilan yengillik qilish kabi qadriyatlar bugungi yoshlar tarbiyasida ham ijobiy omil bo'lishi qayd etiladi [1]. Bu fikr Beruniy g'oyalarini zamonaviy tarbiya va fuqarolik madaniyati bilan bog'lash imkonini beradi.

"Ko'rlar va fil" metaforasi: qismlar va butun munosabati

Mo'minov keltirgan metodik fikrni badiiy-falsafiy misol bilan mustahkamlash maqsadida Alisher Navoiy "Ko'rlar va fil" hikoyatiga murojaat qilish o'rinlidir. Hikoyatda ko'zi ojiz kishilar filning turli qismlarini paypaslab, har biri o'zi ushlagan qismga qarab xulosa qiladi; donishmand esa fikrlarni jamlasakgina fil haqida to'g'ri tasavvur hosil bo'lishini aytadi [6].

Bu metafora Beruniy metodidagi "detallarni bo'laklarga ajratib o'rganish" va "umumiy to'xtamga kelish" tamoyilini tushuntirishga xizmat qiladi: alohida qismdan butun haqidagi xulosa har doim ham to'liq bo'lmaydi; butunlikka erishish uchun turli manba va rakurslarni jamlash zarur. Demak, Beruniy va Mo'minov talqini bo'yicha ilmiy bilish - bu "ko'p rakursli kuzatish" va "integrativ xulosa" jarayonidir.

Til, tarjima va ilmiy muloqot: Beruniyning filologik qarashlari

Beruniy ko'plab tillarni bilgan poliglot olim sifatida ham e'tirof etiladi. U fors, arab, yunon, hind va boshqa tillarni mukammal o'rganganini "Hindiston" asarida qayd etadi [3]. Til

masalasi Beruniy uchun faqat kommunikatsiya vositasi emas, balki bilim transferi (ilmiy merosni bir tildan boshqasiga ko‘chirish)ning metodik shartidir.

Beruniy arab tiliga yuqori baho bergan bo‘lsa-da, arab yozuvida harflarning shaklan o‘xshashligi, zeru-zabar (diakritik belgilar) va fleksiyalarning tarjimada qiyinchilik tug‘dirishini ko‘rsatadi [3]. U flektiv tillarda so‘z asosining o‘zgarishi (kitob-kotib-maktub-maktab) kabi holatlar agglutinativ tillarga o‘rganganlar uchun murakkab bo‘lishini ta’kidlaydi. Bu mulohazalar Beruniyning tilshunoslikdagi nozik kuzatuvchanligini va tarjimashunoslikka yaqin qarashlarini ifodalaydi.

Beruniy qadimgi yunon olimlari asarlarini arabchaga tarjima qilishda nomlarni to‘g‘ri berish, talaffuz va yozuv muammolari mavjudligini aytib, Dioskorid, Galen, Pavel, Oribazi kabi mualliflar nomlarini misol keltiradi [3]. Mazkur faktlar madaniyatlararo ilmiy muloqotning murakkabligini, ilmiy aniq-lik uchun til va yozuv tizimlarini bilish zarurligini ko‘rsatadi.

Jadval 1. Beruniyning bilish metodiga oid tamoyillar (Mo‘minov talqini asosida)

Tamoyil	Manbaviy dalil (mazmun)	Metodik izoh
Kuzatishning ko‘pligi	Kuzatish xotirani mustahkamlaydi [1]	Empirik ma’lumot takroran tekshiriladi; xatolik kamayadi
Rakurslar xilma-xilligi	Obyektdan masofa olib, turli holatda kuzatish [1]	Xolislik uchun kontekst va sharoitlar solishtiriladi
Xabarni tekshirish	Voqeani bo‘laklarga ajratib o‘rganish [1; 3]	Manbalarni qiyoslash, detallarni verifikatsiya qilish
Bilimning ichkilashuvi	Bilim ‘ho‘llik ham buzolmaydigan’ darajada bo‘lsin [1]	Bilim ko‘nikmaga aylanadi; pedagogik jihat
Madaniyatlararo yondashuv	Din arboblari va e’tiqod kontekstini hisobga olish [3]	Manbani o‘z muhitida talqin qilish tamoyili

Jadvaldagi umumlashtirish Mo‘minov talqinidagi Beruniy metodologiyasini tizimli ko‘rinishda tasavvur qilishga yordam beradi. Tamoyillar bir-birini to‘ldiradi: kuzatish va rakurslar xilma-xilligi xolislikka xizmat qilsa, xabarni tekshirish va madaniyatlararo yondashuv manbani to‘g‘ri talqin qilish imkonini beradi; bilimning ichkilashuvi esa ilmiy bilishning shaxsiy kompetensiyaga aylanishini anglatadi.

Olingan natijalar Mo‘minovning Beruniy merosini talqin etishda uchta ustuvor yo‘nalishni ko‘rsatadi: (1) tarixiy-biografik va ilmiy muhitni aniq faktlar asosida tiklash; (2) bilish metodini empirik va ratsional tamoyillar tizimi sifatida tushuntirish; (3) Beruniyning axloqiy qadriyatlar va madaniyatlararo muloqotga doir qarashlarini zamonaviy tarbiya va jamiyat falsafasi bilan bog‘lash. Bu yondashuv Beruniyini faqat “olim” emas, balki “metodolog” va “gumanist” sifatida ko‘rsatadi.

Mo‘minovning kuchli tomoni - Beruniy g‘oyalarini konkret iqtibos va tarixiy tafsilotlar bilan mustahkamlashi, mavhum umumlashtirishdan qochishi. Masalan, “kuzatishning ko‘pligi” haqidagi fikr zamonaviy fanlarda (eksperiment qaytarilishi, replikatsiya) masalasi bilan uyg‘unlashadi. Shuningdek, “chetdan turib kuzatish” g‘oyasi ilmiy ob‘ektivlik va “kognitiv masofa” konsepsiyalariga yaqin [1; 7].

Bahsli jihat shundaki, Beruniyning ayrim mulohazalari diniy, irfoniy va madaniy kontekst bilan chambarchas bog‘liq. U o‘tmish xalqlar haqidagi ma’lumotni “kitob ahli” va din arboblari tushunchasidan ajratib bo‘lmasligini aytadi [3]. Demak, Beruniyini talqin etishda faqat ratsional mezon bilan cheklanib qolmasdan, manbaning diniy-madaniy qatlamlarini ham hisobga olish zarur. Bu - zamonaviy hermenevtika va madaniyatlararo tadqiqotlar talabidir.

“Ko‘rlar va fil” metaforasi orqali “qism” va “butun” munosabati muammosi ko‘tariladi. Ilmiy tadqiqotda bir manba yoki bir metod bilan cheklanish xatoga olib kelishi mumkin. Beruniy metodidagi detallarni ajratib o‘rganish, turli rakurslarda kuzatish, manbalarni qiyoslash - bularning barchasi integrativ xulosaga kelish uchun xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, Beruniy merosi bugungi ilmiy tadqiqotlar madaniyati (interdisiplinarlik, data triangulyatsiyasi) bilan uyg‘unlashadi.

Til va tarjima masalalariga doir Beruniy mulohazalari ham muhim metodik natija beradi: bilim almashinuvida terminologiya, yozuv tizimi, fonetika va grammatik farqlarni inobatga olmasdan ilmiy aniq-likka erishish qiyin. Beruniyning flektiv/agglutinativ farqlar haqidagi tahlili bugungi lingvistik typologiya hamda ilmiy tarjima amaliyoti uchun ham qimmatli dalildir [3; 8].

Xulosa qilib aytganda, Ibrohim Mo‘minov talqinida Abu Rayhon Beruniyning tabiiy-ilmiy ta’limotlari faqat tarixiy meros emas, balki zamonaviy fan metodologiyasi uchun ham amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan epistemologik tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Beruniy bilish metodida kuzatishning ko‘pligi, rakurslar xilma-xilligi, xabar va dalilni tekshirish, xolislikka intilish hamda bilimni shaxsiy kompetensiyaga aylantirish tamoyillarini ilgari suradi [1; 3].

Beruniy axloqiy qadriyatlarni “yaxshi” va “yomon” xulqlar orqali tasniflab, rostgo‘ylik, adolat, oqillik va muruvvatni jamiyatning ma’naviy tayanchi deb biladi. “Hindiston” asaridagi madaniy tasvirlar esa ilmiy xolislik va madaniyatlararo muloqot tamoyillarini ko‘rsatadi.

Mo‘minovning ilmiy xulosalari Beruniy merosini o‘rganishda metodik yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mo‘minov I.M. Xorazmlik buyuk ensiklopedist olim. – Toshkent.: Fan, 1973. - 152 b.
2. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlar: 7 jildlik to‘plam. – Toshkent.: Fan, 1960-1980.
3. Abu Rayhon Beruniy. Hindiston. – Toshkent.: Fan, 1965. - 480 b.
4. Беруний Избранные произведения. - Л.: Изд-во АН СССР, 1957–1962.
5. al-Xorazmiy M. Algebra va hisob kitobi haqida. – Toshkent.: Fan, 1968. - 124 b.
6. Navoiy A. Xamsa. – Toshkent.: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 1983. - 4 jild.
7. Fan metodologiyasi asoslari: o‘quv qo‘llanma / tuzuvchilar: ... - Toshkent.: Fan, 2005. - 220 b.
8. Tilshunoslik va tarjimashunoslik asoslari: o‘quv qo‘llanma. - Toshkent: O‘qituvchi, 2008. - 180 b.
9. Sharq falsafasi tarixi: darslik / mas’ul muharrir ... - Toshkent.: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010. - 360 b.
10. Beruniyshunoslik masalalari: ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent.: Fan, 1974. - 198 b.